

ВНЕСОК ДВОРЯНСЬКОГО РОДУ МАРКОВИЧІВ – МАРКЕВИЧІВ У КУЛЬТУРНО-ОСВІТНІ ПРОЦЕСИ ЛІВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.

У статті розглядається культурно-освітня діяльність відомих представників дворянського роду Лівобережної України Марковичів-Маркевичів. Висвітлено їх внесок у розбудову громадських, наукових інститутцій та установ, роль у літературних процесах, мистецькому та науковому житті України другої половини ХІХ – початку ХХ ст.

Ключові слова: родина, відомий етнограф, творчий доробок.

Блискучим взірцем родин – охоронців вогнищ національної культури в другій половині ХІХ – початку ХХ ст. були представники старовинного дворянського роду Марковичів-Маркевичів, багатогранна діяльність представників якого розгорталась у межах великого часового і територіального простору та була пов'язана з Україною, Росією, Польщею [1, С. 113 – 123]. А завдяки родинним зв'язкам з Кочубеями вони були вхожими в аристократичні кола України та Росії [2, № 1-2, С. 24 – 25]. Герб дворян Марковичів був внесений до 8-ої частини «Общего гербовника дворянских родов Всероссийской империи» [3, С. 108].

Чільне місце серед представників дворянської родини Марковичів-Маркевичів посідає син В. І Марковича (1780 – 1843) – відомий український етнограф, член Кирило-Мефодіївського товариства **Опанас Васильович Маркович** (27.І [8. ІІ]. 1822 – 20.VІІІ. [01.IX].1867). Серед фольклорних збірників, котрі виходили в світ у різні часи, особливе місце займає збірник О. В. Марковича «Украинские поговорки, пословицы и так далее», який він видав у 1864 р. під псевдонімом М. Номіс [4]. У цей збірник, виданий М. Симоновим, невтомний дослідник українського фольклору вмістив понад 30 000 прислів'їв та приказок, які він збирав протягом багатьох років. Також певну частину зібраних етнографічних матеріалів Опанас Маркович друкував у «Черниговских губернських ведомостях» та в збірниках А. Метлинського, В. Антоновича, М. Драгоманова [5]. О. В. Маркович є також автором музики до опери «Чары» за п'єсою К. Тополя (1866), яка була поставлена силами аматорських гуртків, котрими він керував у Чернігові і Новгороді-Сіверському [6, С. 94].

Чільне місце в літературних процесах другої половини ХІХ ст. займає здобуток романіста, прозаїка, літературного критика та публіциста **Болеслава Михайловича Маркевича** (1822 – 6 [18]. ХІ.1884). Починаючи з 60-х років ХІХ ст., він бере активну участь у наповненні сторінок «Русского Вестника» і «Московских Ведомостей» М. Н. Каткова [7]: (цикли «Из Петербурга» (1863–1873), «Из берегов Невы» (1878–1883)). Б. М. Маркевич також співробітничав з петербурзькими газетами «Русский мир» (1871–1875), «Биржевые ведомости» (1870–1871), «С.-Петербургские ведомости» (1875–1883), а також з «Голосом» і «Гражданином».

© Морозов Віталій Володимирович – докторант кафедри історії для гуманітарних факультетів історичного факультету Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка.

Першим великим літературним здобутком Болеслава Михайловича був роман «Типи прошлого» [8]. У центрі роману автор помістив образ радикала-кріпака Кириліна, який отримав від свого власника багато ласки та турботи. Але, будучи при цьому ображеним на весь світ, Кирилін постійно мріє про помсту своєму благодійникові.

Наступний твір (роман «Забытые вопросы») вважається, на думку літературних критиків, кращим романом Б. М. Маркевича. Зав'язка твору базується на сприйнятті дитиною розпаду її родини через призму морального падіння матері. В 1873 році Б. М. Маркевич опублікував роман «Марина с Красного Рога», сюжет якого зав'язаний навколо історії молодої дівчини Марини, яка була дочкою керуючого великим маєтком. Героїня твору захоплювалася модними на той час радикальними ідеями нігілістів [9]. У той же час вона потрапила під опіку двох прихильно налаштованих до неї дворян (власника маєтку і його приятеля) і поступово відійшла від своїх попередніх поглядів [10].

Б. М. Маркевич також відомий і як автор повістей. Так, в 70-і рр. XIX ст. ним були написані повісті «Две маски», «Княжна Тата», «Лесник» [11]. Як письменник, Болеслав Михайлович найбільш відомий своєю трилогією – «Четверть века назад», «Перелом», «Бездна» [12].

Свого часу досить помітною фігурою в культурно-освітньому житті зазначеного вище часового періоду був сенатор (1888) та дійсний таємний радник (1896) **Андрій Миколайович Маркевич** (21. 11. 1830 – 24. 04. 1907). Видатний юрист, голова Петербурзької судової палати, статс-секретар імператора, кавалер ряду імператорських орденів (у тому числі Олександра Невського), він також прославився як філантроп і музикант.

Завдяки активним старанням Андрія Миколайовича було засноване музичне товариство в Санкт-Петербурзі. За його ініціативи також було створено 20 відділень цього товариства, зокрема в Харкові, Києві, Одесі, та відкрито музичні школи при них. Разом з А. Рубінштейном він був і одним із засновників Петербурзької консерваторії. Завдяки сприянню А. М. Маркевича в 1866 р. був затверджений «Устав музичних училищ», а консерваторії були визнані першорядними навчальними закладами [13].

Вихідець з уславленої дворянської родини, Андрій Миколайович Маркевич доклав багато зусиль для повернення рукописів талановитого сина України Т. Г. Шевченка зі сховищ архіву III відділення в музей «Української старовини» в м. Чернігові. Також він активно сприяв виданню здобутків славетного українського поета («Кобзар» за редакцією В. Доманицького, 1907). А. М. Маркевич є автором і збірника українських народних пісень, перекладених на ноти («Народні українські наспіви, покладені на фортепіано» (1860).

Серед громадських справ А. М. Маркевича слід виділити його головування в Шевченківському товаристві допомоги знедоленим уродженцям Південної Росії, які навчалися у Петербурзі, а також роботу на посаді заступника голови Імператорського філантропічного товариства [14, С. 21; 15].

До когорти талановитих представників – вихідців з дворянських родин Чернігівської губернії належить і **Марко Вовчок** (Марія Вілінська) (10 [22] 12. 1833 – 28.07 [7.08]. 1907), дружина етнографа О. В. Марковича. На формуванні поглядів письменниці позначилося тривале перебування в інтелігентних сім'ях її родичів, зокрема батьків Д. І. Писарева, салони її тітки К. П. Мардовіної в м. Орел [16;17].

У 1867–1878 рр. найяскравіше виявився талант письменниці як російського романіста. Саме в ті роки вона створила романи «Живая душа», «Записки причетника», «В глуши», а також повісті «Теплое гнездышко», «Сельская идилия», здійснила переклад російською мовою творів з французької, англійської, німецької, польської літератур, зокрема п'ятнадцять романів Жуль Верна. [19. С.451 – 454; 20].

Свою роль у розвиток культурно-освітніх процесів другої половини XIX ст. вніс й історик **Олексій Іванович Маркевич** (1847 – 1903), професор Новоросійського університету (до 1895 р.).

Олексій Іванович був активним членом археологічних з'їздів, на яких ним були прочитані численні доповіді. Він також є автором багатьох статей, брошур і рецензій, головним чином з питань та проблем російської історії XVI і XVII ст., археології, літературних процесів [21]. Крім власних дисертацій, О. І. Маркевич надрукував цікаві історичні розвідки «25-річчя Імператорського Новоросійського Університету» (1890), «Г. К. Котошихін і його твір про Московську державу XVII ст.» (1895), «Обрання на царство М. Ф. Романова», «Про війни з Казанню в XVI ст.», «Качибей, або Гаджибей, попередник Одеси», «Реалізм російської літератури» (1893) та інш. [22].

Цікавим та різностороннім є творчий доробок **Дмитра Васильовича Марковича** (24.10 [5.11].1849 – 09. 12.1920), уроженця Полтави, випускника Новоросійського університету.

У родині його батьків (В. В. Марковича та його дружини Антуанетти Франціни де Оліва) цінувались вільнодумство, незалежність, благородство та людяність. Дядьком Д. В. Марковича був друг Т. Г. Шевченка етнограф О. В. Маркович, а дядиною – Марія Вілінська (Марко Вовчок). Саме в діях та вчинках цих людей майбутній письменник та громадський діяч знаходив витoki гуманізму та доброчесності. А на літературному поприщі Дмитро Васильович більше відомий за своїми псевдонімами (Волиняк, Гайдабура, Марківчанин, Оленін та ін.). Також він був свого часу прийнятий до складу Херсонського українського товариства, яке стало початком систематичної української просвітницької роботи на Херсонщині [23].

У результаті праці товариства було видано альманах «Степ. Херсонський белетристичний збірник», редактором якого виступив Д. Маркович [24]. До рукописного варіанту народжуваного альманаху ввійшли статті, оповідання, вірші херсонців (О. та С. Русових, Дніпрової Чайки, Д. і О. Марковичів, А. Грабенка, Б. Грінченка, Пенчуківця), К. Іващенко (Шрама) з Одеси, І. Левицького (Нечуя) з Кишинева, Д. Мордовця з Петербурга, М. Грушевського (Заволоки) з Астрахані, П. Тулуба з Києва та ін. [25. С. 163; 26. С. 637].

Альманах «Степ. Херсонський белетристичний збірник» побачив світ у 1886 р. у Петербурзі [27] та став четвертим українським альманахом, в якому більшість матеріалів були опубліковані українською мовою, і другим виданням, яке з'явилося на півдні України за російського царювання [28. С. 303 – 304].

Дебют Д. В. Марковича як письменника відбувся в 1880 р., коли часопис «Новое время» опублікував його оповідання «Неудачный», проте визнання до нього прийшло завдяки появі альманаху «Степ», в якому були надруковані його твори з кримінальної тематики: «Іван з Буджака», «Два платочки», «Шматок» та «Омелько Каторжний» [29].

У першому з названих творів («Іван з Буджака») Дмитро Васильович описує неабияку людську особистість з сильним характером, виховану суворими умовами життя і праці в південноукраїнських степах [30. С. 460]. А у витворах пера Д. В. Марковича «Шматок» та «У найми» розповідається про трагізм долі дітей бідняків, їхню поразку в непосильному двобої з жорстоким світом.

Особливе місце в доробку Дмитра Васильовича займає його п'єса «Не зрозуміли», присвячена другові письменника О. О. Русову. Головний герой п'єси (аграром Олександр Богун) разом з однокумцями виношує плани пристосування устотів українського села до нових форм економічного життя, піднесення його добробуту [31. С. 4].

Свій посильний внесок у розвиток культурно-освітніх процесів другої половини XIX – початку XX ст. вніс і син О. В. Марковича та Марка Вовчка **Богдан Опанасович Маркович** (27.10.1853 – 1915) – доцент Петербурзького університету, кандидат фізико-математичних наук, публіцист.

Активна літературна діяльність Богдана Опанасовича розпочалася на засланні, в Астраханській, а згодом – Саратовській губерніях, в яких він перебував за свої політичні погляди. Саме там він стає помітною постаттю в житті російської

провінції та співпрацює з місцевими виданнями, а згодом отримує посаду редактора «Саратовского вестника» (1895 – 1898). Починаючи з 1889 р., Б. О. Маркович активно співпрацював з «Астраханским вестником», «Волжским вестником», «Саратовским листком». А першою його роботою на ниві літературного перекладу стає переклад творів французького натураліста Летурно «Evolution de morale» і «Evolution de famille» (1888).

Починаючи з другої половини 80-х рр. XIX ст. життя Б. О. Марковича остаточно пов'язане з літературою. Він проявив себе на ниві журналістської роботи і публіцистики, виконував функції посередника між літературним світом і М. О. Марковичем. Також Богдан Опанасович взяв на себе роль видавця праць Марка Вовчка і свого дядька Д. Писарева. Слід також зазначити, що Б. О. Маркович не залишав своєї першої професії і до історії вітчизняної науки він увійшов як математик, автор підручників з геометрії, які відзначались методичною цінністю [32].

На початку нового, XX ст., Б. О. Марковичу вдалося повернутися до столиці та увійти до столичного журналістського бомонду, співпрацюючи з такими виданнями, як «Среди провинций», «Правительственный дневник», «Санкт-Петербургские ведомости», «Свободный народ», а з 1905 р. – «Биржевых ведомостей», в яких він координував роботу авторів історичних нарисів.

Б. О. Маркович також брав активну участь у збиранні матеріалів до цілої низки біографій. Будучи одним з перших біографів батьків, Б. О. Маркович передає неповторну атмосферу свого дитинства та знайомить читачів зі своїми видатними батьками [33; 34].

Історико-краєзнавче вивчення Криму в останній чверті XIX – першої третини XX сторіччя нерозривно пов'язане з ім'ям діяча вітчизняної історичної науки, засновника краєзнавчого руху в Таврійській губернії, організатора архівної справи в Криму, археолога **Арсенія Івановича Маркевича** (30.03. [11.04] 1855-17. 01. 1942). [35]. Навчався у гімназії м. Біла Седлецької губернії, а вищу освіту здобув у 1872 – 1876 рр. на історико-філологічному факультеті Варшавського університету [36. С. 186 – 188].

У стінах університету проявилися науково-дослідні й літературні здібності молодого вченого. Так, в університетському виданні в 1876 р. була опублікована його дипломна робота «Юрій Крижанич і його літературна діяльність» [37]. Після переїзду до Сімферополя А. І. Маркевич почав активно вивчати його старожитності та ознайомлюватися з літературними розвідками про Кримський півострів. У 1886 р. почала створюватися Таврійська вчена архівна комісія (ТВАК), і А. І. Маркевич відразу став активним її членом, а згодом (з 1908 р.) і її головою протягом багатьох років.

Одним з перших завдань комісії було невідкладне обстеження архівів з мінімальною гарантією зхоронності. Для організації цієї справи багато зусиль доклав й Арсеній Іванович. Йому належить узагальнююче дослідження з історії кримських архівів до початку діяльності ТВАК [38. С. 166 – 173].

Період з кінця 1880 по 1920 рр. був найбільш плідним у житті А.І. Маркевича. Саме в ті роки він як науковець активно співпрацював з Таврійською археологічною комісією, Московським археологічним товариством, Одеським товариством історії й старожитностей.

Архівні дослідження стали основою для багатьох публікацій краєзнавця. Так, на сторінках «Известий Таврической ученой архивной комиссии» А. І. Маркевич опублікував такі свої історичні розвідки, як «Матеріали архіву канцелярії Таврійського губернатора, які відносяться до подорожі Катерини II у Крим в 1787 році» (1891, № 11), «До історії Катерининських миль у Криму» (1891, № 13), «До історії ханського Бахчисарайського палацу» (1895, № 23) та інші [39].

Арсеній Іванович постійно стежив за всією літературою про Крим, довгі роки працював над складанням бібліографічного покажчика. В 1894, 1898 і 1902 рр. виходять у світ три випуски універсального покажчика друкованих матеріалів про Крим – «TAURICA», який і на сьогодні є єдиним універсальним бібліографічним

покажчиком літератури про Крим [40]. Численні публікації краєзнавця стосувалися різних епізодів кримської історії, були присвячені пам'яті колег, які працювали в ученій архівній комісії. А. І. Маркевич також зібрав цікаві дані про перебування на півострові О. С. Пушкіна, М. В. Гоголя, В. А. Жуковського [41].

Дворянський рід Марковичів-Маркевичів був також пов'язаний родинними зв'язками з рядом інших шляхетних родин. Так, шлюбний союз І. А. Маркевича (1747 – 1814), старшого радника цивільного суду Новгород-Сіверського намісництва, відомого прихильника розведення тюльпанів та збирача бібліотеки, й правнички знаменитого генерального судді часів І. Мазепи В. Л. Кочубея й гетьмана Данила Апостола Єлизавети Василівни Кочубей (споч. в 1800 р.) подарував світу Пульхерію Іванівну Маркевич (нар. ор. в 1781 р.). Вона була дружиною М. Я. Скоропадського (1764 – 1810). А нащадки цього подружжя були видатними громадськими та культурними діячами.

Так, їх син – **Іван Михайлович Скоропадський** (30.01.[11.02] 1805-8.02. 1887), – був відомий своєю громадською та науково-просвітницькою діяльністю, піклувався про створення шкіл та гімназій в Україні [42. С. 97]. У 1865 р. Івана Михайловича обрали головою Прилуцької повітової училищної ради (Полтавська губернія). Він активно взявся за ввірену справу і досяг у ній найкращих результатів (72 училища та 1237 учнів). А в 1867 р. І. М. Скоропадський заснував пансіон для підготовки народних учителів, вихованці якого перебували на повному утриманні мецената. Також він передав у користування одну із своїх садиб Прилуцькій чоловічій гімназії, до заснування якої доклали чимало зусиль і коштів.

У 1830 р. І. М. Скоропадський одружився з Єлизаветою Петрівною Тарновською, що походила з роду меценатів, колекціонерів, засновників Українського національного музею у Чернігові, покровителів літератури та мистецтва.

Діти цього подружжя, **Петро Іванович Скоропадський** (6. 04. 1834 – 28. 06. 1887) і **Єлизавета Іванівна Скоропадська** (в шлюбі – *Милорадович*) (12.01. 1832 – 27.03.1890), зробили свій внесок у громадське і культурне життя країни, додержуючись традицій своїх предків. Так, Петро Іванович залишив блискучу військову кар'єру заради громадської діяльності, а за участь у проведенні реформ у 1860-х роках був нагороджений царськими відзнаками. Весь свій вільний час він віддавав благоустрою міста Стародуб. А Єлизавета Іванівна підтримувала своїми жертвами українські видання та недільні школи, жіночу гімназію в Полтаві. Також вона була членом «Української громади», співзасновницею Народної бібліотеки і президентом благодійного товариства в Польщі. Є. І. Милорадович також була фундатором товариства ім. Т. Г. Шевченка у Львові – внесла 20 тис. австрійських крон для його заснування в 1873 р. З 1878-го вона очолювала Полтавське філантропічне товариство [43. С.24-25].

Таким чином, у другій половині XIX – на початку XX ст. у дворянській родині Марковичів-Маркевичів з'являються громадські і культурні діячі, історики, етнографи, письменники і музиканти, чия діяльність сприяла збереженню і передачі кращих культурних традицій народу.

1. Милорадович Г. А. Родословная книга черниговского дворянства. – СПб., Санкт-Петербургская губернская типография, 1901. – Т. 2. – Ч. VI. – 873 с.

2. Томазов В. В. Марковичі //Старожитності. – 1994. – №1-2. – С. 24-25; №3-4. – С.26-27.

3. Лукомский Д. К., Модзалевский В. Л. Малороссийский гербовник.– Издание Черниговского дворянства. СПб., 1914. – 292 с.4.

4. Номис М. Украинские поговорки, пословицы и такое прочее (на украинском языке). Серия: Литературные памятники Украины. К.: Львбидь, 1993 г. – 768 с.

5. Метлинский А. Л. Народные Южнорусские песни. Издание Амвросия Метлинского. Киевъ. Въ университетской типографии. 1854. – 494 с.

6. Білоусько О. А., Мірошніченко В. І. Нова історія Полтавщини. Кінець XVIII – початок XX століття. Полтава: Оріяна, 2003. – 264 с.

7. Катков Михаил Никифорович (1818 – 1887) – известный русский публицист. В 1863 г. он стал, вместе с Леонтьевым, редактором «Московских Ведомостей».

8. Русский вестник. – 1867. – № 8-12. Отдельное издание. – М., 1867.

9. Нигилизм (від лат. *nihil* – ніщо, нічого) – соціально-моральне явище, яке виражається у запереченні загальноприйнятих моральних і культурних цінностей, невизнання будь-яких авторитетів.
10. Русский вестник. – 1873. – № 1-3.
11. «Две маски» – Русский вестник. – 1874. – №12; «Княжна Тата» – Русский вестник. – 1879. – №7; «Лесник» – Нива. – 1880. – №41-45.
12. «Четверть века назад» – Русский вестник. – 1878. – №№4, 6 – 8, 10-12; отд. изд. – М., 1879. «Перелом» – Русский вестник. – 1880. – №2-10; 1881. – №1-12. «Бездна» – Русский вестник. – 1883. – №1-11; 1884. – №5-11; отд. изд. – М., 1883-1884.
13. Голубчик Г. Д. Соціокультурна діяльність Миколи та Андрія Маркевичів крізь призму сімейної історії //Грані. – 2003.– №5. – С.47-52.
14. Жемчужников Л. М. Из воспоминаний о Т. Г. Шевченко //«Основа» – 1861. – № 3. – С. 1 – 21.
15. Романова Н. М., Михайленко В. В. Национальные общества Санкт-Петербурга XVIII-XXI вв. Научное информационно-справочное издание. СПб.: ЗАО «Издательский Дом СПН», 2004. – 210 с.
16. Засенко А. Е. Марко Вовчок.– М., 1958.
17. Брадiс Є. Сила молодая (Повесть о писательнице Марко Вовчок.) – Л.: Дет. лит., 1972.– 240 с.
18. Лобач-Жученко Б. Б. Про Марка Вовчка.– К.: Дніпро, 1979.– 310 с.
19. Русские писатели 1800-1917. Биографический словарь. – Т.1. – 1992.– С.451-454.
20. Брадiс Є. Марко Вовчок. К.: Дніпро, 1975.– 368 с.
21. Биографический словарь членов Императорского Московского Археологического Общества. – СПб, 1915.
22. Линниченко И. А. А. И. Маркевич. – Одесса, 1904.
23. Рябiнiн-Склярєвський О. Херсонський гурток Русова 1885 – 1889. – Запорiжжя: Тандем-У, 2003. – 72 с.
24. Немченко І. Дмитро Маркович і херсонський белетристичний збiрник «Степ» (1886) // Константи: Альманах соціальних досліджень. – 1997. – № 2. – С. 15–20.
25. Русова С. Мої спомини //За сто лiт. – К.: ДВУ, 1928. – Кн. III.
26. Михайлин І. Історія української журналістики ХІХ століття: Підруч. – К.: ЦНЛ, 2003. – 720 с.
27. Каляка М. Степові–110: Нарис про херсонський часопис. Історія альманаху «Степ». – Херсон: Просвіта, 1996. – 8 с.
28. Бойко А. Херсонський альманах “Степ” //Південна Україна ХVІІІ–ХІХ століття. – Запорiжжя: Тандем-У, 2001. – Вип. 6. – С. 303–304.
29. Франко І. Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 р. //Зiбр. творiв: У 50 томах. – К.: Наук. думка, 1984. – Т. 41. – С.
30. Маркович Д. По степах та хуторах: Оповідання. Драма. Спогади. – К.: Дніпро, 1991. – 460 с.
31. Не Іван. Марковичеві зерна //Константи. – 1997. – № 2.
32. Маркович Б. А. Геометрия пространства. – СПб., 1911.
33. Маркович Б. А. Марко Вовчок (М.А.Маркович). Биографический очерк // Союз женщин. – 1908. – № 1. – С. 11-15; № 2. – С. 10-21.
34. Марко Вовчок. Твори в 7 т. – Т.7. – Кн. 2. – К.: Наукова думка, 1967. – 423 с.
35. До 100-річчю від дня народження А. І. Маркевича // Вісник древньої історії.– 1955.– №4 (54).
36. Маркевич А. И. Моя автобиография / Предисловие С. Б. Филимонова // Археология Крыма.– Симферополь, 1997.– Т.1.– №1.– С.186-188.
37. Славяноведение в дореволюционной России.– М.,1979.– С.234.; Маркевич А. И. Юрий Крижанич и его литературная деятельность. Историко-литературный очерк // Варшавские университетские известия.– Варшава,1876.– №1.– С. I-X, 1-122; N2.– С. 1-103.
38. Маркевич А. И. К истории Крымских архивов //Труды тринадцатого Археологического съезда в Екатеринославе. 1905.– М., 1908.– Т.2.– С. 166-173.
39. Непомнящий А. А. Арсений Маркевич: Страницы истории крымского краеведения. – Симферополь: Бизнес-информ, 2005.– 432 с. (Библиография крымоведения. – Вип.3; Бржостовская Н. В. Деятельность губернских архивных комиссий по созданию исторических архивов //Труды Московского государственного историко-архивного института.– М., 1954.– Вип. 5.– С. 76-116.
40. Маркевич А. И. «TAURICA». Опыт указателя сочинений, касающихся Крыма и Таврической губернии вообще. Вип. 1.– Симферополь, 1894; Вип. 2.– Симферополь, 1898; Вип. 3.– Симферополь, 1902.
41. Маркевич А. И. Крым в русской поэзии: Сборник стихотворений. Симферополь, 1897; Маркевич А. И. Пушкин в Крыму и Крым в произведениях Пушкина.– Симферополь, 1887; Маркевич А. И. Н. В. Гоголь и В. А. Жуковский в Крыму.– Симферополь, 1902.

42. Павловский И. Ф. Полтавцы: Иерархи, государственные и общественные деятели и благотворители. Полтава, 1914. – 294 с.

43. Томазов В. В. Марковичі //Старожитності. – 1994. – №1-2. – С .24-25; №3-4. – С.26-27.

В статье рассматривается культурно-образовательная деятельность известных представителей дворянского рода Левобережной Украины Марковичей-Маркевичей. Охарактеризован их вклад в развитие общественных, научных институций и учреждений, роль в литературных процессах, художественной и научной жизни Украины второй половины XIX – начала XX ст.

In article cultural-educational activity of known representatives of a sort of Left-bank Ukraine of noble family Markovichev-Markevichev is considered. Their payment in development public, scientific институтуцій and establishments, a role in literary processes, art and scientific life of Ukraine of second half XIX – the beginnings of XX – tem is characterized.

